

Jaroslav Horejc, Madona s dítětem pro Artěl na hrobce rodiny Wiesinger ve Stříbře, po 1910

Otazníky nad náhrobkem rodiny Wiesinger ve Stříbře

Nesmírně obsáhlé a různorodé dílo Jaroslava Horejce (1886–1983) se pohybuje mezi uměním užitým a volnou tvorbou. Představuje širokou škálu výtvarných „druhů“ od keramiky (nádob, reliéfů i drobné plastiky), skla (rytého a broušeného) a prací v kovu (tepaných i litých), přes dřevěnou skulpturu až k sochám v kameni i kovu, zabýval se grafickými pracemi, maloval, spolupracoval s architekty na veřejných zakázkách i na výzdobě soukromých interiérů.

Jaroslav Horejc patřil ke generaci zakladatelů českého moderního výtvarného umění počátku 20. století. Mezi jejími příslušníky zaujímal svou celkovou orientací místo výlučné a výjimečné nejen pro svoji všestrannost, kterou dokázal podnětně zasáhnout do široké oblasti sochařství i do mnoha oborů užitého umění. Vytvořil dílo, které má nejen své nezaměnitelné místo na české výtvarné scéně, ale bylo oceněno i v rámci umění evropského. Horejc celý život hledal vlastní a zcela nezávislý výtvarný projev, byl vždy originální a nenapodobitelný. To jej sice svým způsobem mnohdy uzavíralo do jisté umělecké izolace, přesto se dostalo do nejširších vrstev movitějších zájemců: podnikatelů, továrníků, hoteliérů, advokátů, mezi výrobky Artělu i do měšťanských domácností. Jeho příznivci a obdivovatelé pocházeli z nejrůznějších oborů a profesí, neboť Horejčův originální „dekorativismus“ vycházející ze secesního tvarosloví byl obecně srozumitelný a vyhledávaný.

kteřé byly velice vyhledávané. Rozměry nevelké dílo Panny Marie s dítětem zaujalo a vzápětí bylo zařazeno do programu firmy na keramické zboží Rydl a Thon – Graniton ve Svijanech-Podolí,⁴ s nímž Artěl vedle jiných firem spolupracoval. Během dalších let vytvořil Horejc v Granitonu početnou řadu keramických nádob, drobných plastik i reliéfů. Mezi prvními byly drobné barevně glazované sošky putti, koček i květináče s figurálními alegoriemi ročních dob, k pozdějším pracím patřily tvarem i barevností zajímavé nádoby do měšťanských interiérů. Madona s dítětem pak představovala vážnější téma s komornějším využitím. Zatímco drobná dekorativní plastika byla ještě silně ovlivněna produkcí Wiener Werkstätte a jejími tvůrci, především tvorbou Michaela Powolnyho, Wilhelma Bormanna či Bertholda Löfflera, v reliéfu se autor více přiklonil k byzantinizujícímu výrazu i zpracování. Asymetricky umístěná Matka s dítětem v náručí obklopená zlatavou mlhovinou ovládá celou plochu obrazu, do pozadí se vtěsnil anděl s lyrou a stylizovaný průhled do krajiny. Obraz jako by rezignoval na perspektivu. Byzantinizující dojem zvýrazňuje i malý, přesto výrazný, model kláštera ortodoxního vzhledu v pravém dolním rohu pod Madoninou rukou držící děčko. Formální stránka reliéfu se s ohledem na celou Horejcovu tvorbu a stylový vývoj jeví jako ojedinělý počín.

Reliéf Madona s dítětem se dostal do výroby již roku 1910. Artěl, který na své „zboží“ kladl velké estetické i kvalitativní nároky, zadával své zakázky v malých sériích různým výrobcům, v tomto případě známé firmě na keramické zboží Rydl a Thon – Graniton

ve Svijanech-Podolí, Břehy. Nepodařilo se zjistit, v jakém počtu byl reliéf Madona s dítětem vyroben – dosud byly známy čtyři keramické reliéfy (a tři sádrové varianty) a každý se v různých barevných detailech liší. Domněnka, že umělec „koloroval“ glazurami svá díla sám nebo u glazování asistoval, není vyloučena nejen proto, že se jedná o jednu z prvních prací pro Artěl i Graniton a první závažnější zakázku po absolvování Uměleckoprůmyslové školy, ale i s ohledem na Horejcovu preciznost a důraz na detail.

Podstatným faktem v našem případě je, že reliéf na náhrobku rodiny Wiesinger není glazovaná keramika, nýbrž že je tepaný z plechu a pokrytý barevným opakním smaltem. Jedná o první známý exemplář této Madony s děčkem v „kovu“ a je otázkou, zda je jediný, nebo jich existuje víc, a jak jej získali Wiesingerovi a kdy. Horejc, vyučený kovotepec, realizoval řadu reliéfů v kovu, známé jsou však s povrchem patinovaným, nikoli se smaltem. Barevnost stříbrského reliéfu je logicky odlišná od ostatních známých variant: má vizuálně tlumenější světlé barvy, „zlato“ v obláčích se uchovalo jen v prohlubních, roucho Madony má odlišný dezén, korunky nad hlavami Madony i dítěte se mírně liší a povrch je v celé ploše pokryt krakeláží. Otázkou je, jaký podíl na barevných změnách mají klimatické podmínky a co bylo záměrem autora. Původní barevnost i složení podkladu-plechu by jistě upřesnil restaurátorský rozbor.

Otázkou vzniku rodinné hrobky, stejně tak jako osud rodiny Wiesingerů se pokusili objasnit pracovníci Státního okresního

Výtvarné zaujetí a nadání jej v mládí přivedlo nejprve do gravérské dílny, kde se vyučil rytcem a cizelérem, v letech 1906–1910 pokračoval na pražské Uměleckoprůmyslové škole nejprve u Josefa Drahňovského a poté v sochařském ateliéru Stanislava Suchardy. Těsně po ukončení studia následovalo plodné období spjaté s Artělem, kdy se věnoval jak umění užitému ve zcela různých materiálech, tak i tvorbě drobných dekorativních artefaktů. Roku 1918 byl jmenován profesorem Uměleckoprůmyslové školy, kde převzal ateliér pro umělecké zpracování kovů a později ateliér ornamentálního a figurálního modelování, a působil zde, kromě období války, až do odchodu do důchodu v roce 1948. Další čtvrtstoletí se věnoval především vlastní volné tvorbě i významným zakázkám do architektonického prostoru (spolupracuje s architekty Janem Kotěrou a Ladislavem Machoněm). Podnětem k současnému výstavnímu exkurzu do díla Jaroslava Horejce byl „objev“ rodinné hrobky Wiesingerů ve Stříbře,¹ vymykající se svým pojetím běžnému funerálnímu umění menšího města. Už prostorově velkorysá a zároveň rafinovaně jednoduchá architektura náhrobku ukazuje na znalého tvůrce. Zároveň zaujme drobný barevně glazovaný reliéf Panny Marie s dítětem v náručí od Jaroslava Horejce a zajímavě tvarovaná schránka na svíčky. Vznik reliéfu se datuje do roku 1909. Jeho první prezentace se uskutečnila téhož roku na vánočních trzích Artělu² v Praze, s nímž Horejc hned po ukončení studií začal spolupracovat. Pro toto významné výtvarné uskupení³ vytvářel drobnou keramickou plastiku i řadu nejrůznějších uměleckých předmětů z kovu,

Obal na květináč s motivy Putti, 1909

Reliéf náhrobku rodiny Wiesingerových

Domácí oltářík – Madona s dítětem, 1910, polychromovaná sádra, sklo, mosaz, 62,5 × 42,5 cm, skříňka: dubové dřevo mořené, do měděného plechu tepaně věnování umělcově matce k narozeninám, Arthouse Hejtmánek

Domácí oltářík – Madona s dítětem, 1910, měkká kamenina barevně glazovaná, zlačená, textilie 53 × 38 cm, výroba Graniton Rydl a Thon, Svijany-Podolí, skříňka: dubové dřevo mořené (návrh Jan Kotěra), výšivka s nápisem Mater Dolorosa, UPM, inv. č. 34.153

Domácí oltářík zabudovaný do nábytkového nástavce – Madona s dítětem, 1910, polychromovaná sádra, sklo, 39 × 25 cm, skříňka: dubové dřevo mořené, soukromý majetek

Madona, 1910, měkká kamenina barevně glazovaná, zlacená, textilie 53 × 38 cm, výroba Graniton Rydl a Thon, Světlá nad Sázavou, soukromý majetek

archivu v Tachově.⁵ Archivní dokumenty jsou sporé a o původu a autorství architektury náhrobku se můžeme pouze dohadovat. Při nedostatku dokumentů lze uvažovat o dvou časových bodech vzniku hrobky: před první světovou válkou, nebo až po ní, kolem roku 1920. Pro první variantu hovoří dobrý ekonomický stav tehdejší společnosti a doba vzniku Horejcova reliéfu Madony s dítětem. Pro druhou zápis v knize pohřbů, kdy je zaznamenáno první uložení do hrobky Wiesingerů 13. 3. 1921 (Alexander Wiesinger).⁶ S přihlédnutím k formální stránce architektury hrobky rodiny Wiesinger mohla být zbudována již před válkou s předpokladem, že měla rodina dobrou orientaci i kontakty v oblasti výtvarného umění. Hrobka je v porovnání s ostatními náhrobky stříbrského hřbitova výrazně modernistická a stylově zapadá do období nastupujícího art deca. I volba reliéfu by odpovídala dané době.

Při nedostatku písemných dokumentů lze tedy s otázkou přijmout spíše spekulaci pracovníků tachovského archivu, která spojuje vznik náhrobku s úmrtím Barbory Wiesingerové v roce 1912. Hotelnictví v předválečné době prosperovalo, hotel Stadt Prag jistě přijímal hosty z „vyšších“ podnikatelských kruhů. Vzhledem k investicím do budování a zařizování interiérů hotelových budov mohli být Wiesingerovi nejen poměrně movití, ale nejspíš se i orientovali v tom, co se v architektuře i užitém umění děje. Zbudování okázalé rodinné hrobky bylo prestižní společenskou záležitostí, které rodina věnovala velkou pozornost a úsilí. Okolnosti, jež by odkázaly na tento reliéf, či přímo na Jaroslava

řada unikátů, například krby s Horejcovými reliéfy v mramoru, některé s kovovou tepanou mříží, originální sádrové a keramické modely, bronzové odlitky, různé varianty a velikosti stejného námetu, řezané poháry ze skla, celoskleněná stěna a řada dalších kuriozit včetně obrazů.

Rodinná hrobka rodiny Wiesingerovy je bezesporu velkým unikátem a dalším kamínkem do mozaiky velké tvůrčí osobnosti – Jaroslava Horejce. Je zřejmé, že i na nečekaných místech se mohou nalézat umělecké skvosty, kterých si musíme považovat a starat se o ně.

Eva Neumannová

- 1 Reliéf na náhrobku rodiny Wiesingerů identifikoval ředitel GAVU Cheb Marcel Fišer.
- 2 Lze předpokládat, že se tehdy jednalo o jeho sádrovou variantu, kterou pak použil pro domácí oltářík věnovaný matce k narozeninám o rok později. Oltářík je v majetku Arthouse Hejtmánek.
- 3 Artěl bylo jedno z nejvýznamnějších uměleckých sdružení českého užitého umění první poloviny 20. století, které se zabývalo navrhováním a následnou realizací uměleckořemeslných předmětů a bytové kultury. Družstvo bylo založeno roku 1908 a usilovalo po vzoru Wiener Werkstätte o „drobné umění pro všední den“, o všeobecnou dostupnost kvalitních řemeslných výrobků pro širší okruh domácností.
- 4 Firma se zabývala výrobou keramických nádob, luxusního nádobí, fontán, obložení krbů, sloupků, fasád, uren, i náhrobní plastiky a reliéfy. Základním materiálem byla jemná kamenina, vypalovaná při vyšší teplotě než výrobky z porcelánu, často glazovaná. Čerpáno z: Jiří Hořava, *Graniton. Umělecká a užitková keramika 1907–1928*, nakl. Měsíc ve dne, 2016.
- 5 Viz text Jana Edla a Miroslava Vetráka v tomto katalogu.
- 6 Další zápisy v hřbitovní knize pak uvádějí uložení Anny Wiesingerové 5. 12. 1938 a Alexandera 30. 4. 1939.
- 7 Jaroslav Horeje později navrhoval výzdobu řady náhrobků významných osobností, u některých panuje domněnka, že byl autorem i architektonické části. Spolupracoval také na několika soutěžích na veřejné pomníky.

Rodina Wiesingerova žila ve Stříbře již před rokem 1850 a vlastnila právoúřední dům čp. 5 na náměstí (dnes Masarykovo náměstí). V domě se nacházel hostinec „Zur Stadt Prag“, popř. pouze „Stadt Prag“. V roce 1850 se stal jeho majitelem Anton Wiesinger, který dům vlastnil až do své smrti v roce 1889.¹ Jeho manželka Barbara pocházející z významné stříbrské rodiny Seifertů ho přežila a zemřela až v roce 1912. Po smrti Antona Wiesingera by dům čp. 5 rozdělen mezi jeho šest potomků. Pro historii domu je nejdůležitější Alexander Julis Wiesinger narozený 12. dubna 1870.² Právě s jeho jménem je totiž historie hostince, respektive hotelu spjata až do roku 1938. Dům definitivně převzal v roce 1897, kdy odkoupil všechny podíly sester i další nemovitosti své matky. Na přelomu 19. a 20. století začal z původního hostince budovat hotel a zároveň převedl polovinu majetku na svou manželku Annu, rozenou Altherr. V roce 1900 došlo k demolici původní obytné části a byla zahájena výstavba nové poschodové budovy, která však již nesla hrdé označení hotel. Práce pokračovaly rozsáhlou adaptací vnitřních prostor a dále v letech 1907–1910 rekonstrukcí hospodářského zázemí, které bylo nově využíváno jako ubytovací prostory. Z této doby pochází fotografie hotelu uveřejněná v publikaci *Adreßbuch und Führer für den politischen Bezirk Mies* (1912).

Manželé Wiesingerovi měli čtyři děti. Dcera Anna zemřela jako malé dítě v roce 1899 a dospělosti se dožili syn Alexander Heinrich (nar. 2. 10. 1902), dcera Martha (nar. 22. 10. 1903)

Jaroslav Horejce, 40. léta 20. století

Na obálce: rodinná hrobka rodiny Wiesinger, Stříbro, po 1910

Horejce, neznáme, můžeme pouze fabulovat: zda dílo či umělec někdo doporučil nebo zda umělec sám navštívil Stříbro a hotel Stadt Prag, zda autor architektonické části byl sám Horejce nebo někdo jiný, kdo si reliéf vybral sám, a jaký podíl na vzhledu hrobky mělo přání zadavatele, tedy rodiny Wiesingerů.

Nejistým návodem k autorství architektury hrobky a dataci může být existující domácí oltářík s nástavcem s reliéfem Madony s děckem zabudovaný v nábytkové sestavě vstupní haly jednoho rodinného letního sídla v blízkosti Prahy. Dřevěný rámeček tohoto reliéfu má totožný tvar jako centrální část hrobky ve Stříbře, v níž je reliéf zasazen. Jak a kdy se do této vily oltářík dostal, rovněž není známo, ale nad autorem návrhu vily, a tedy i vybavení se s otázkou vznášejí jméno Jan Kotěra. A Jan Kotěra, který byl přítelem a blízkým spolupracovníkem Jaroslava Horejce, vlastnil domácí oltářík se stejným reliéfem. Ten je nyní součástí sbírek Uměleckopřemyslového musea a byl získán od Kotěrových rodiny.

Horejcovo celoživotní působení ukazuje výjimečný tvůrčí záběr. Jeho umělecké aktivity a téměř dvě stovky artefaktů, o nichž se zatím ví, se pohybují od keramické plastiky a reliéfu, přes kovotepecké práce (od originálních broží ke krbovým mřížím), medailérské práce (mince a plakety), skleněné poháry broušené a ryté (které byly vystaveny na výstavě Art Déco v Paříži roku 1925 a dosáhly nejvyššího uznání, Grand Prix), ke klasickým sochám v kovu, dřevu či kameni, pomníkům a sochařským pracím vytvářeným pro konkrétní architekturu. Mezi nimi je

Hotel Stadt Prag, po 1910

a syn Heinrich (nar. 2. 1. 1905). V roce 1912 ovšem došlo k jiné významné rodinné události, která může souviset se vznikem hrobky. 26. dubna 1912 totiž zemřela ve věku 83 let Alexandrova matka Barbara.³

Manželé Wiesingerovi provozovali hotel po celé období první republiky. V roce 1922 přikoupili sousední dům čp. 6, který následně zbourali a na jeho místě v roce 1926 přistavěli další hotelové místnosti. K další významnější změně došlo v roce 1930, kdy byl hotel přejmenován na Hotel Wiesinger. Oba manželé jen o málo přežili Československou republiku. Anna Wiesingerová zemřela 3. prosince 1938 ve Stříbře a její manžel Alexander 28. dubna 1939 v Sokolově. Po smrti manželů získal jejich majetek syn Heinrich a stal se tak posledním majitelem domu z tohoto rodu. Vzhledem k německé národnosti celé rodiny byl majetek v roce 1945 zkonfiskován a zbývající členové rodiny odsunuti.

Jan Edl, Miroslav Vetrák (SOKA Tachov)

- 1 13. ledna 1889. http://www.portafontium.eu/iipimage/30069036/stribro-64_1850-z?x=46&y=509&w=894&h=365.
- 2 http://www.portafontium.cz/iipimage/30069014/stribro-42_0210-n?x=25&y=391&w=639&h=250.
- 3 Příslušná matrika je doposud uložena na matričním úřadu ve Stříbře.

Jaroslav Horejce, Madona s dítětem pro Artěl na hrobce rodiny Wiesinger ve Stříbře, po 1910

Opus Magnum

12. května – 6. září 2020

Kurátorka: Eva Neumannová

10. června, 17.00, přednáška kurátorky o prezentovaném díle a jeho autorovi

Galerie výtvarného umění v Chebu
příspěvková organizace Karlovarského kraje
náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 16, 350 02 Cheb
T: +420 354 422 450, F: +420 354 422 163
info@gavu.cz, www.gavu.cz

Výstavní program GAVU Cheb je podpořen z Grantového programu MK ČR. V roce 2020 vydala Galerie výtvarného umění v Chebu. Grafika Kolář & Kutálek, tisk Dragon Press, s. r. o., náklad 500 ks.